

پوهنوال مستعلی (نیازی)

د بنسټونې او روزنې پوهنځی

د تاریخ څانګې استاد

په معاصر سیاسي نهضت باندې د وینې ځلمیانو د کړنو اغېز

لنډيز

د سردار شاه محمود خان د صدارت پر مهال د سیاسي فعالیت سرته رسول یو ستونزمن کار و، خو دهغه وخت روڼ اندو په کامل هوډ سره د وینې ځلمیانو ګوند جوړ کړ، او د دې ګوند د رهبرۍ غړو خپلې عملي مقالې د دې ګوند په نشراتۍ ارګان د انګار په جریده کې چې د فیض محمد انګار پر مسولیت خپریدله نشرولې، په دې مقاله کې د وینې ځلمیانو د کړنو مختلف اړخونو خپرل شوي چې د هغې د دې ګوند مرام، تشکیلات، د غړیتوب شرطونه، په ولایتونو کې د دې د څانګو فعالیت هم خپرل شوی دی، په مقاله کې دا هم واضح شوي چې تطبیق ساحه یې اوس هم شته ځکه د دې ګوند د رهبرۍ غړو څخه ځینو وروسته نور ګوندونه تاسیس کړي لکه چې د نور محمد تره کی. د افغانستان د خلق دیموکراتیک ګوند تاسیس کړ چې نوموړي ګوند د واک ته له رسیدو وروسته په هیواد کې د سترو بدلونونو سبب وګرځیده، همدارنګه نورو ګوندونو د همدې غړو له خوا هم تاسیس شوي د هېواد په سیاسي بهیر کې تر اوسه فعال او د هېواد په سیاسي وضعیت کې اغیزې لري په دې مقاله کې ځینې موندنې لاس ته راغلې او تر یم حده پورې تحلیل شوي هم دي ځکه د یوې بارلاندې مبارزې لپاره د ګوندونو نه غوښتل، پیاوړتیا چاراکر باندې اختلافات د منځنۍ لاس ته راوړنې دا وې چې هغوی په ډېرو سختو شرایطو کې داسې اهداف وټاکل چې هغه په رښتینې توګه اړین او د ټولنې د اصلاح لپاره اړین وو، هغوی لپاره یې پارلماني او مطبوعاتي مبارزه پیل کړې، هغوی لومړی ځل یو تشکیلاتی اساسي سازمان جوړ کړ او د هېواد روڼ اندی یې سوله ایزه مبارزه ته وهڅول.

کلیدی کلیمې: د وینې ځلمیانو تاسیس د هیواد په سیاسي نهضت، د هغوي اغیز، د هغوي مهمي کړنې او لاس ته راوړنې.

سريزه

په ۱۹۴۵ ز کال د دويمې نړيوالې جگړې له ختميدو وروسته په يو شمير هېوادونو کې سياسي خوځښتونه را منځ ته شول چې د ۱۹۴۶ او ۱۹۶۳ ز کلونو تر منځ په ډېرو هېوادونو کې د روڼ اندو له خوا د سياسي گوندونو بنسټ کېښودل شو ، په ځانگړي ډول هغه هېوادونه چې د شوروي اتحاد په گاونډ کې و د نوي سيستم اغيزه پرې زياته وه ، چې د وينس ځلميانو د گوند رهبري غړو هم په ۱۹۴۷ ز کال خپل فعاليت پيل کړ ، او درېيو کالو په موده کې دوی د خپل گوند مرام د نور محمد تره کي او قيام الدين خادم پواسطه ترتيب او د ۱۹۵۰ ز کال کې د کنگرې له خوا تصويب کړ . په مرام کې اسلام او پاچا ته درناوي ، استقلال ، ملي افتخاراتو ته احترام ، د مطبوعاتو ازادۍ ، د دولت د ملي وحدت ټينگول ، د ملي ژبې احترام ، د ښځو مقام او حقوقو درناوی ، پښتونستان مسالې او د پښتو خود اراديت او نور موضوعات په کې ځای شوي وو . (**ميرزا محمد لودی ، ۱۳۹۲**) .

د غورځنگ د غړيتوب شرايط او د غړو دندې هم روښانه شوې وې او د وينس ځلميانو غورځنگ له درېيو لارو څخه خپله مبارزه کې گټه اخسته

۱_ پارلماني فعاليت .

۲_ ملي جبهې جوړول او سياسي فعاليت .

دوی په هرو پنځلسو ورځو کې يو ځل غونډه کوله او پنځه افغانۍ حق الصضويت يې ټاکلې وو ، هر ولايت يوه اجرائيه کمېټه درلوده . (پنجشيري ، ۱۳۷۷ ، م . ۱۱۷)

په دې مقاله کې د وينس ځلميانو ، فعاليت او هغوی په اړه د اشخاصو مختلف نظريات پيدا او تحليل کړي دي .

موخه

✓ د افغانستان د سياسي گوندونو له جملې څخه د وينس ځلميانو په کړونو باندې پوه شو .

✓ د وينس ځلميانو د فعاليت په اوسنۍ سياسي بهير باندې څومره اغيزه لري .

✓ په دې پوه شو چې د وينس ځلميانو گوند څه ډول يو گوند وه .

پوښتني

ايا د وينځ ځلميانو گوند د اوس مهال د کوم گوند سره ايديا لوري کي اړيکي لري؟
د افغانستان د خلق ديموکراتيک گوند په تاسيس کي د وينځ ځلميانو د گوند کړنو او بنسټ
گروڅه اغېزه درلوده؟

اهميت

د افغانستان د وينځ ځلميانو د گوند فعاليت او تاسيس د افغانستان د معاصرتاريخ يو له
مهمو سياسي موضوعاتو څخه دی او د پوهنتون يو شمېر محصلينو او هم د ټولنې ځوان قشر
په دې برخه کي معلومات کم دي او يا د گوند د فعاليت په اړه پوښتني لري هڅه وشوه چې په
دې مقاله کي راټول شوي مطالب تريوه حده پورې د دوی پوښتني حل او ددې گوند د
تاسيس او کړنو په پوهيدو کي د محصلينو او نورو ځوانانو سره مرسته وکړي.
د څېړنې مټيود او کړنلاره

د دې مقالې د ليکنې او څېړنې بڼه کتابتوني ده چې په اړه يې د گټور معلومات له عملي
سرچينو، معتبرو او نوو چاپ شويو اثارو څخه راټول شوي د موخې له مخې ياده څېړنه
تحليلي ده او د مقالې په مناسبو ځايونو کي په منظم ډول ځای پر ځای شوي دي د ليکنې ژبه
يې روانه اود پوهيدو وړ ده. لوستونکي کولای شي په اسانۍ سره ترې گټه واخلي، په ځينو
برخو کي بعضي مطالب د استادانو سره هم په شفاهي ډول شريک شوي دي.
تيرو ليکونو ته کتنه

وينځ ځلميانو د ملي شورا د اوومې دورې په ټاکنو کي برخه واخسته د دې گوند پارلماني
ډلگۍ گل پاچا الفت، عبدالروف بينوا او فيض محمد انگار وو، چې وروسته ور سره
عبدالرحمن، محمودي، مير غلامحمد غبار، خان محمد خسته او سيد محمد دهقان هم يو
ځای شول (پينځشيري، ۱۳۷۷، م ۱۱۸).

چې دغه کړنې په اوس او راتلونکي کي د نورو گوندونو د کړنو لپاره يوه بڼه بېلگه ده. وينځ
ځلميانو په مطبوعاتو برخه کي خپل پروگرام او مرام لومړی ځل په ۱۹۵۰ ز کال د انگار په
جريده کي چې فيض محمد انگار په مسوليت خپرېده خپور کړ، خو په دې وجه دا جريده بنده

شوه چې محمد حسن صافی په نوموړي ورځپاڼه کې يوه مقاله نشر او په دې مقاله کې يې د محصلينو د اتحاديي څخه کلکه دفاع کړې وه ، خو دې گوند په کندهار کې د ورور غږ په نوم جريده خپره کړه چې د دوو گڼو له نشریدو وروسته هغه هم بنده شوه ، د انگار په جريده کې د مهمو سياسي شخصيتونو لکه عبدالرحمن محمودي ، مير غلام حمد غبار ، نور محمد تره کي ، عبدالروف بينوا ، غلام حسن صافی او د پښتونخوا شاعر یتيم ، احمد علی کهزاد ، علی اصغر شعاع ، ابراهيم خیل فراهي ضیا قاري قاضي زاده نور احمد بريخ ، نیک محمد پکتیانی ، مقالې نشریدلې ، او د وینښ ځلمیانو دویم نشراتي ارگان روش جريده چې گل پاچا پر مسولیت خپرېدله په نوموړي جريده کې عبدالروف بينوا ، قیام الدین خادم ، عبدالرحمن محمودي ، اسعد احسان او د نورو مقالې نشریدلې . (پنجشیري ، ۱۳۷۷ ، م ۱۱۸) .

عزيز نعيم د وینښ ځلمیانو د گوند د ایديالوژیک ماهیت په اړه داسې نظر لري « جېش ویش ځلمیانو عمدتاً توسط یک عده روشنفکران پښتون به وجود آمده و بیشتر یک جنبش پشتوني بود و ما در اینجا پردازهای (طیقه‌های) مختلف را می بینیم از سرخ گرفته تا سبز یعنی از یک ایديالوژی خاص پیروی نمی کرد » (طنین ، ۱۳۸۴ ، م ۸۲) .

میر محمد صدیق فرهنگ هم له ښاغلي عزيز نعيم سره په یو نظر دی او لیکي : « د وینښ ځلمیانو په تاسیس کې عمدتاً د پښتو ژبو لیکوالانو لکه گل پاچا الفت ، قیام الدین خادم ، عبدالروف بينوا ، فیض محمد انگار ، غلام حسن ساپی ، نور محمد تره کي ، محمد انور اخکزي او نورو برخه لرله » (میرزا محمد لودي ، ۱۳۹۲ ، م ۱۰۵) .

د وینښ ځلمیانو گوند د مدیره هیئت له خوا رهبري کیده چې د کنگرې له خوا ټاکل کېده په لومړي مدیره هیئت کې نور محمد تره کي ، عبدالروف بينوا ، قیام الدین خادم او محمد ارسلان د کنگرې له خوا ټاکل شوي وو . د دې گوند لومړۍ کنگره د نور محمد تره کي په کور کې دایره شوه لاندې کسانو پکې گډون کړی وو ، نور محمد تره کي ، عبدالروف بينوا ، گل پاچا الفت ، قیام الدین خادم ، صدیق الله ربښتین ، فیض محمد انگار ، محمد ارسلان سلیمي ، نیک محمد پکتیانی ، گل شاه صافی ، پاینده محمد روهي ، عبدالقدوس پرهیز ، نور محمد

پونده ، عبدالکریم نذیهي ازبک ، لعل محمد احمدي ، عبدالصمد پتنگ ، غلام رحمان جرار ، ولي زلمي ، عبدالهادي خوژمن ، شامراد او ابو الحسن ، وینځ ځلميانو رئیس او منشي نه درلود (پنجشیری ، ۱۳۷۷ ، م .) .

غبار صاحب هم په دې ټکي تاکید کړی چې وینځ ځلميانو گوند په خپل نشراتي ارگان د انگار په جريده کې د ټولنیز عدالت ، ظلم او رشوت پر ضد مضامین خپرول چې د ځوانانو په بیداري کې یې ستر رول درلود ، نوموړی جريده د ۱۹۵۱ ز کال کې خپريده وروسته بنده شوه چې ځای د ولس جرېدې ته پرېښوده د ولس جريده چې د گل پاچا الفت په مسوولیت خپرېده د دې گوند د مرام په خپرېدو او د ټولنې د روڼ اندو په بیداري او مبارزې ته د هغوی په هڅولو کې فعاله ونډه درلوده (غبار ، ۱۳۹۳ ، م . ۲۲۸) .

وینځ ځلميانو گوند د نورو گوندونو سره ډېره دوستانه اړیکې درلودې په همدې سبب د دوي په مقابل کې هېڅ لوري غبرگون ونه ښود ، خو یوازي حاکمي طبقې (پاچا) د وینځ ځلميانو سره د مقابلې په خاطر د مجید زابلي ، سید ذکریا په لارښوونه او د پاچا په حکم په ۱۹۵۰ ز کال د ملي دیموکراتیک گوند تاسیس کړ (غبار ، ۱۳۹۳ ، م . ۲۳۰) .

سردار محمد دادو خان چې د کورنیو چارو وزیر و د وینځ ځلميانو د رهبرۍ غړی خپل حضور ته وغوښتل او ورته یې وویل : په خپل حزب کې بهرنیو اجیرانو ته اجازه ور نه کړي . داود خان زیاته کړه زه باور لرم د وینځ ځلميانو ځینې غړي لکه گل پاچا الفت که یو ډک ټوپک د ده په لاس کې وي او زما پر خوا یې نیولی وي زه اطمینان لرم چې پرما ډ زنه کوي (فراهي ، ۲۰۰۲ ، م . ۷۹) .

محمد ابراهیم عطایي لیکي : د لومړي ځل لپاره وینځ ځلميانو په ورځینو چارو کې پر دولت باندې په سیاسي ، اقتصادي او فرهنګي چارو کې انتقاد وکړ چې د انگار جريده د یوې سیاسي ډلې د ژبې حیثیت یې درلوده (عطایي ، ۱۳۸۹ ، م . ۲۴۲) .

عبدالحمید مبارزه د وینځ ځلميانو د مطبوعاتو او سیاسي فعالیت په اړه داسې نظر لري : «اولین نشریه که در پرتو دیموکراسی رول داشت و بوجود آمد جرید انگار بود که به امتیازات و مدیریت مسول فیض محمد انگار به نشرات آغاز کرد ، نور محمد تره کی اداره

کننده اساسی این جریده بود و عبدالروف بینوا و محمد بشیر سراج به نام مستعار حلاج و شوخک از نویسندگان آن بود، جریده انگار جنبه انتقادی داشت بیشتر حکومت را به شکل صریح و یا با کنایه انتقاد میکرد به این شکل میخواست در بین طبقات روشنفکران و جوانان نفوذ نماید و ساحه فعالیت خود را از ولایات به سطحه کشور پهن سازد، یکبار دیگر تلاش کرد تا داکتر محمود با خود همراه سازد و جرگه بزرگی در باغ بابر به همین منظور ترتیب داد، ولی داکتر محمود نسبت محدودیت که نام این حزب و منحصر به جوانان میشد ایتلاف را به آن نپذیرفت و ترجیح داد که جداگانه فعالیت سیاسی خود را ادامه بدهد مبارز، ۱۳۷۵، م. ۱۹۰-۱۹۱.

پوهنیار فریاد افغان د وینښ ځلمیانو د گوند په اړه داسې نظر لري: ... ولی در مجموع باید گفت که این حزب مفکوره های وطنپرستی را تبلیغ میکرد بیدون مداخله و کمک سیاسی، اقتصادی خارجی تاسیس گردید، مصارف این حزب از طریق اعضای آن تمویل میشد، رهبری نهضت ویش زلمیان را عبدالروف بینوا به عهده داشت و مسوولیت نشر کتاب به نام ویش زلمیان را به او سپرد که در آن مقاصد مختلف در مورد وظایف ملی جوانان به چاپ رسید، ارگان نشراتی ویش زلمیان انگار نام داشت مدیر مسؤل آن فیض محمد انگار بود افغان، ۱۳۸۴، م. ۲۷۱.

پایله یا موندنی

د دې گوند لاس ته راوړنې په هغه وخت کې د اهمیت وړ وي ځکه په داسې حال کې چې ایديالوژيکي او فکري یوالي یې نه درلوده. خو وتوانیدل چې د یو گوند بنسټ کېږدي هغه هم په داسې شرایطو کې چې دیموکراسي هم په رښتینې توگه موجوده نه وه سیاسي فعالیت یو غټه ستونزه وه، خو دې روڼ اندو وکولای شول چې د سیاسي مبارزې له پاره لاره پرانیزي. همدوی د فعالیت له برکته وه چې محمود او غبار د وطن گوند او د پاچا کورنۍ د ځینو روڼ اندو په ملگرتیا د ملي دیموکراتیک گوند بنسټ کېښود. وروسته تردې د کابل ښار د سیاسي فعالیت په پلازمینه بدل شو څرنگه چې محترم عزیز نعیم او فرهنگ صاحب دا گوند یو پښتوني حرکت بللی، خو داسې نه ده دوی د افغانستان د خلکو د سوکالۍ له پاره مبارزه

کوله او د دوی د گوند په مرام کې د ټولو ژبو برابري او ټولو خلکو د برابر و حقونو موضوع مطرح کړې وه ، دا چې د پښتو لیکوالانو شمېر په کې ډېر له همدې امله عبدالرحمن محمود ، میر غلام محمد غبار او فرهنگ ورځنې جلا شول او دا یې یو پښتوني حرکت وباله چې د دوی دا ادعاگانې رښتیا نه وي د غو مشرانو د ملي یوالي ، د هېواد د اقتصادي ، سیاسي او روغتیايي پرمختګ هیله درلوده او له ظلم ، رشوت او خرافاتو سره یې مبارزه کوله ، نه د قومونو برتری او تفوق .

د ښاغلي فریاد افغان د قول په اساس دا گوند له بهرنۍ مرستې پرته تاسیس او د خپلو غړو د مرستو حق العضویت او اعانې له لارې یې خپلې اړتیاوې پوره کولې نور سیاسي گوندونه هم باید دا د ویښ ځلمیانو کړنلاره تعقیب کړي او د پردیو له غلامۍ څخه د ډډه وکړي . د ویښ ځلمیانو د رهبرۍ د غړو د کړنو په پایله او اغېزه کې چې وروسته نور محمد تره کي ، عبدالرحمن محمودی ، میر غلام محمد غبار ، جلا جلا گوندونه تاسیس کړل او له هغوي څخه یې په الهام سره لومړنۍ پارلماني مبارزې ته مخه کړه .

ویښ ځلمیانو په خپل مرام کې د استقلال ، دیني فریضي او دیني احکام محترم ګڼل او عملي کول ، چې وروسته نورو گوندونو هم په خپل مرام کې د ویښ ځلمیانو د مرام ډیر ټکي را اخستي دي او دوی باید د هغوي په څیر دین ، ثقافت او استقلال ته احترام ولري . ویښ ځلمیانو لومړی ځل افغانان سوله ايزي مبارزې ته وهڅول ځکه دوی په خپله په پارلماني مبارزه کې ګډون وکړ ، او یو پارلماني ګروپ یې جوړ کړ .

ویښ ځلمیانو په لومړي ځل د یو سیاسي گوند په توګه د دولت ، اقتصادي ، سیاسي ، فرهنگي چارې انتقاد کړې چې دا کړنه د نورو سیاسي گوندونو له پاره یو الهام او د کړنو منبع وه .

مناقشه

ویښ ځلمیانو د فعالیت له پیل څخه ترتجزيې پورې په پارلماني ، مطبوعاتي او سوله ايزه مبارزې کړي او د هېواد روڼ اندي یې سیاسي مبارزې لپاره وهڅول په دې اړه ډېرې څېړنې

شوي او دا څرگنده شپې چې نوموړې نهضت یو افغاني نهضت وه او د ټولو افغانانو د ژوند د بهبود لپاره یې مبارزه کوله.

سید قاسم رښتیا لیکي: «نجیب الله خان که وزیر معارف شد میخواست که در جاهای که زبان پښتو زیات مادری است تدریس به زبان پشتو و در نقاط که مردم فارسی زبان است به فارسی تدریس شود و پشتو لسان دوم باشد که این نظر معقولتر و عادلانه تر بود.» (رښتیا، م. ۲۳).

وینښ ځلمیانو په خپل مرام کې له دري ژبې سره د پښتو ژبې برابر والی ټاکلی و، چې دواړه ژبې باید مساوي ډول وکارول شي. خو وروسته نجیب الله د پوهنې وزیر به دا خبره په درسي نصاب کې ځای کړه او س هم باید په هیواد کې د ټولو ژبو د خوندیتوب په ځانګړي ډول د دوو ژبو پښتو او دري تر مینځ باید موازنه وساتل شي.

دا چې وینښ ځلمیانو گوند د هغوی په حساسیت پوهیدل په همدې خاطر خپرنې وځوښوده چې د دې گوند د جوړیدو وروسته د گوند د موسیسینو څخه یو شمیر گوندونه لکه د وطن گوند، ملي دیموکراتیک گوند، مساوات گوند، خلق دیموکراتیک گوندونه د اټول گوند او نور گوند جوړ شول، دوی ټول لومړی پارلماني او مطبوعاتي مبارزه پیل کړه او له وینښ ځلمیانو څخه یې په الهام اخستلو یې خپل نشراتي ارګانونه نشر کړل او زیاد گوندونو دخپلو ورځپاڼو په نوم هم شهرت پیدا کړ.

چې ټول سیاسي خوځښتونه دي د وینښ ځلمیانو په څیر د افغانستان استقلال، اقتصادي پرمختګ او ملي یوالي لپاره مبارزه وکړي تر څو هېواد له دې بدبختي څخه نجات پیدا کړي.

پایله اخیستنه

د وینښ ځلمیانو گوند د خپل فعالیت له پیل څخه تر پایه پورې خپلو موخو ته د رسیدو لپاره پارلماني مبارزه او مطبوعاتي هڅې وي نوموړي گوند د فکري اتحاد په موجودیت کې هم د سیاسي مبارزې لاره پرانستېله او دولتي چارو کې یې انتقال کړل او د اصلاح لپاره یې د

هغوی ځانګړي وړاندیزونه درلودل. ویښ ځلیمانو ګوند د افغانستان ټول خلک یووالي ته رابلل دوی د نظام د اصلاح غوښتنه یې کوله ترڅو هیواد د بدبختۍ څخه نجات پیدا کړي؟ د دغه ګوند په ترکیب کې د هرې طبقې او قشر استازي موجود وو، په دې ګوند کې د بېلا بېلو ذهنیتونو خاوندان وو. د دې طبقاتي او ذهني تضاد سره سره دې ګوند خپل یووالی وساته خو کرار کرار ضعیفه شو. ترڅو د زیات فشار او سیاسي ناامنیو له امله بینوا استعفا ورکړه خو د منظوري لپاره یې د ګوندې غړو د غونډې جوړیدو ته هم ونه کتل خو بیا هم نوموړي ګوند د شاه محمود خان د صدارت پر مهال یو سیاسي حرکت پیل او مطبوعاتې برخه کې یې ډېر کار وکړ، او روڼ اندي یې پارلماني مبارزې ته هم وهڅول او د هېواد د روڼ اندو له پارټۍ لاره پرانستله چې د دې ګوند له منځه تللو وروسته یو شمېر ډېر ګوندونه د دې ګوند د غړو او مخالفینو له خوا تاسیس شول چې د هېواد په معاصر سیاسي وضعیت باندې یې ژوره اغیزه درلوده او حتی ځینو یې د هېواد سیاسي وضعیت ته بدلون ورکړ. پایله اخیستنه داسې شوه چې د ویښ ځلیمانو مبارزې ته کتنو او اوسنیو حالاتو په نظر کې نیولو سره جګړه کومه مثبتې پایله نلري ټول ګوندونه باید سوله ایزه ټاکنیزه مبارزه وکړي او د ټاکنو له لارې باید واک ترلاسه کړي او د هیواد پر سیاسي تاریخ کې د خپل اغېزناک رول اداء کړي ترڅو ګاونډیان د ګونډي اختلافاتو څخه ګټه وانخلي

وړاندیزونه

- سیاسي خوځښتونو او ګوندونو فعالیت د هیواد په اقتصادي، سیاسي وضعیت باندې پوره اغیز لري وړاندیز دا دی چې ټول سیاسي ګوندونه او سازمانونه باید د خپلو سازمانی ګټو څخه د هېواد ملي ګټې مهمې وګڼي او هغوی ته د لومړیتوب حق ورکړي.
- ټول سیاسي ګوندونه باید د هېواد د آبادۍ او په هېواد کې دملي وحدت ټینګوالي لپاره مبارزه وکړي ترڅو افغانان د یو واحد ملت په توګه د واک او مبارزې په پایله کې د هوسا ژوند خاوندان شي.

ماخذونه

- ۱- پینجشیری ، دستگیر . (۱۳۷۷ هـ ش) . ظهور و زوال حزب دموکراتیک خلق افغانستان . پېښور : کتاب فروشي فضل .
- ۲- رښتیا ، سید قاسم . () . خاطرات سیاسی سید قاسم رښتیا . با اهتمام محمد قوی کوشانی .
- ۳- طنین ، ظاهر . (۱۳۸۴) . افغانستان در قرن بیستم . تهران : طیف نگاه .
- ۴- عطایی ، محمد ابراهیم . (۱۳۸۹ ل) . د افغانستان پر معاصرتاریخ یو لنډه کتنه . کابل : میوند خپرندویه ټولنه .
- ۵- غبار ، میر غلام محمد . (۱۳۹۳) . افغانستان د تاریخ په تگلوري کې (لومړي او دویم ټوک) ژباړن : پوهاند محمد بشیر دودیال . کابل : میوند خپرندویه ټولنه .
- ۶- فراهی ، عبدالغفار . (۲۰۰۲ ز) . افغانستان د دیموکراسی او جمهوریت په کلتو کې .
- ۷- فریاد ، افغان ، نجم الدین . (۱۳۸۴ ل) . نگرش بر تاریخ معاصر افغانستان .
- ۸- لودي ، میرزا محمد . (۱۳۹۲) . د وینس ځلمیانو غورځنگ . کابل : د افغانستان د علومو اکاډمي .
- ۹- مبارز ، عبدالحمید . (۱۳۷۵ هـ ش) . تحلیل واقعات سیاسی افغانستان با اهتمام محمد قوی کوشان .

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library